

Włodzimierz Czarnecki
(Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej)

Uhrowieccy herbu Suchekomnaty w ziemi chełmskiej do połowy XVI wieku

Do znaczących rodów bojarskich w ziemi chełmskiej, obok Gorajskich, Hurkowiczów, Wołczków, Krupskich niewątpliwie należeli również Uhrowieccy. Dzięki nadaniu królewskiemu udało im się stworzyć rozległy klucz majątkowy nad Bugiem, który bezpośrednio sąsiedował z dobrami chełmskiego biskupstwa obrządku prawosławnego. Temu szczególnemu sąsiedztwu oraz wzajemnym, nie zawsze ugodowym relacjom z władzami, należy przypisać zainteresowanie rodem. Uhrowieccy siłą rzeczy więc często są wzmiankowani w aktach odnoszących się do historii byłej eparchii chełmskiej¹. Pozwoliło to V. M. Płośczańskiemu na skonstruowanie wstępnego szkicu genealogicznego rodziny w XV i XVI stuleciu². Oczywiście opracowanie wykorzystujące specyficzną podstawę źródłową, nie rościło sobie pretensji do kompletności, niemniej stanowi doskonały punkt wyjściowy dalszych badań nad genealogią rodu.

Uhrusk niewątpliwie posiada co najmniej trzynastowieczną metrykę³. Staroruskie przekazy rocznikarskie inicjatywę założenia wsi przypisały Danielowi Romanowiczowi, sprawującemu wówczas władzę we Włodzimierzu. Książę nie tylko zbudował gród, ale umieścił tu stolicę ruskiej episkopii⁴. Początkowo daleko zakrojone plany wobec uhruskiego centrum administracyjnego i biskupstwa zostały szybko skorygowane na rzecz konkurencyjnego ośrodka w Chełmie. Uhrusk jednakże nadal pełnił ważną funkcję w zakresie zarządu terytorialnego Pobuża, co

¹ *Акты издаваемые Виленскою Археологическою Коммиссиею* (dalej AVAK), t. XIX, Wilno 1892.

² V. M. Площанский, wstęp do AVAK XIX, s. XXXVI-XL.

³ W. Czarnecki, *Osadnictwo terytorium chełmskiego od końca X do połowy XIV wieku w świetle badań archeologicznych i toponomastycznych*, „Rocznik Chełmski”, t. IX, 2003, s. 24.

⁴ *Летопис по Ипатьевскому списку*, Sankt Petersburg 1871, szp. 483, 558, 1205 r.

sprzyjało w latach 1229-1255 częstym odwiedzinom kniazia Daniela⁵. Jak widać w XIII w., a najpewniej także w kolejnym stuleciu, włość uhruska stanowiła własność książęcą.

Na okres dominacji w Chełmszczyźnie książąt litewskich Jerzego Narymuntowicza i Lubarta przypadają czasy działalności Dymitra Sawdwowicza (*vel* Sawdinowicza). Jest on znanym z imienia i nazwiska protoplastą rodu Uhrowieckich⁶. Nie ma jednak wyraźnych podstaw by już jego osobę wiązać z późniejszym gniazdem rodowym. Źródła przemilczają bowiem ewentualne nadanie Uhruska na rzecz Dymitra. Wieś nie stanowiła chyba jeszcze jego własności, dlatego w wypadku zachowanego przywileju donacyjnego dla jego syna Olechny mamy do czynienia zapewne z nadaniem pierwotnym, a nie wtórnym.

Wszystko wskazuje na to, że zasadnicze zmiany w strukturze własności kłucza uhruskiego nastąpiły na początku XV w. mocą decyzji króla Władysława Jagiełły. On to bowiem 15 sierpnia 1414 r. we Lwowie uwierzytelił dokument uszczuplający domenę królewską o włość uhruską. Akcja prawna dotycząca nadania Uhruska z przyległymi wsiami być może miała miejsce już w 1411 r., gdyż wydawcy dokumentu zwrócili uwagę na niezgodność dat z itinerarium królewskim⁷. W każdym bądź razie król Władysław Jagiełło zatwierdził rycerzowi pasowanemu (*miles strenuus*) Olechnie, synowi zmarłego Dymitra Sawdwowicza, za wierną służbę i liczne wojenne zasługi, nadanie prawem dziedzicznym wsi Uhruska z dworzyszczem zwanym Bytyń, położonym w obrębie tego dziedzictwa, następnie Łukówka a także Sobiboru nad Bugiem, Pulma z jeziorem tej samej nazwy oraz Pniówna i Piszczy położonych w powiecie chełmskim⁸.

W dokumencie dokonano też szczegółowej delimitacji dóbr. Miało to niebagatelne znaczenie ze względu na późniejsze, liczne spory i kontrowersje graniczne. Pertynencję Uhruska i Łukówka wytyczono granicą uroczyska poczynając od bagna zwanego Książę Błoto prosto przez rzekę Bug, aż do strumyka Rutka i Sinego Lasku oraz do Borowego Jeziora, którego brzegiem granica zmierzała w odwrotnym kierunku ponownie przez rzekę Bug, aż do Mogiłki między wsią Siedliszcze i Uhrusk prosto do gościńca wiodącego z Chełma do Brześcia. Stąd linia graniczna biegła do połowy bagna zwanego Postryhoml. Od tego miejsca do rzeki Gilawy z jej dwoma brzegami, stąd zaś do rzeki Malinówki płynącej do Petryłowa, a następnie lasu zwanego Onaszków i rzeki Kuczanówki, której nurtem granica zataczała krąg zmierzając do lasu noszącego miano Mutwicki⁹. Równie szczegółowo opisano przyległości Pniówna, następnie Sobiboru i Pulma, wreszcie Piszczy. Wsie położone w odosobnionym, poleskim środowisku nie były początkowo, z wyjątkiem Pniówna grani-

⁵ В. М. Площанский, dz. cyt., s. XXXV.

⁶ *Zbiór dokumentów małopolskich*, wyd. S. Kuraś, I. Sułkowska-Kuraś, cz. VI, Wrocław 1974, [dalej jako: ZDM], nr 1786, 1414 r.

⁷ Tamże.

⁸ Tamże; *Archiwum książąt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie*, wyd. Z. L. Radziwiński, P. Skobielski, B. Gorczak, t. I, Lwów 1887, nr 11; *Matricularum Regni Poloniae summaria*, ed. T. Wierzbowski, cz. III, Varsoviae 1908, [dalej jako: MRPS] nr 74; tamże, supl. 82.

⁹ ZDM VI, 1786.

czącego z należącym do plebana chełmskiego Sawinem, przedmiotem sąsiedzkich zatargów.

Przywilej donacyjny Jagiełły jest widowym świadectwem krystalizowania się potęgi gospodarczej Uhrowieckich. Otrzymany kompleks majątkowy był rozległy, lecz niejednorodny przestrzennie¹⁰. Jego oś i zarazem zwornik stanowił nurt środkowego Bugu wraz z dopływami. Węzeł wodny spajał dwie główne połacie terytorialne, rozlokowane na północ od Chełma oraz w strefie tzw. „wielkich jezior” na obszarze Polesia Właściwego.

Za twórcę znaczenia i prestiżu Uhrowieckich na Rusi Czerwonej należy uznać Olechnę Dymitrowicza, zaufanego realizatora polityki królewskiej w ziemi chełmskiej, nagrodzonego nadaniem dóbr. Kolejnym dowodem łaski monarszej może być fakt powierzenia Olechnie w 1416 r. funkcji starosty chełmskiego¹¹. Przy okazji dowiadujemy się również, że Olechno nosił przydomek Biały, nawiązujący być może do jasnej karnacji lub koloru włosów, ewentualnie zaawansowanego wieku¹².

Zaledwie dwa lata po przejściu na własność włości uhruskiej Olechno dokonał w niej pierwszego uszczerbku. W 1416 lub 1417 r. nadał prawosławnej katedrze biskupiej dworzyszczę Bytyń oraz nakazał swoim następcom i spadkobiercom by ze wsi Łukówek uiszczali dań miodową na rzecz tegoż biskupstwa¹³. Fakt alienacji Butynia potwierdzają akta chełmskie, w których od 1446 r. dworzyszczę wraz z jeziorami i barciami znalazło się w posiadaniu Jerzego, biskupa chełmskiego¹⁴.

Jawne popieranie prawosławia oraz umacnianie jego materialnych podstaw mogło leć u źródeł konfliktu Uhrowieckiego z Jagiełłą. Nie można też wykluczyć wspierania przez Olechnę separatyzmu litewskiego na Polesiu, zwłaszcza w powiatach lubomelskim i ratneńskim. Według V. M. Płościanskiego Olechno nie chciał podporządkować się rządowi Jagiełły, które miały szczególny charakter w bezpośrednio mu podporządkowanej ziemi chełmskiej. Uhrowieckiego zmuszono do wierności pod groźbą utraty dóbr¹⁵.

Sprzyjanie prawosławiu oraz konflikt z królem zapewne były elementami zachowawczej i konserwatywnej postawy właściciela Uhruska. W sferze gospodarczej nie były mu jednak obce istotne przeobrażenia strukturalne wsi. Jeszcze za życia Olechny gniazdo rodowe przeszło na system gospodarki czynszowej, opartej na wzorze prawa niemieckiego. Dowodnie przemawia za tym obecność Stanisława,

¹⁰ W. Czarnecki, *Sieć osadnicza ziemi chełmskiej od połowy XIV do połowy XV wieku*, „Rocznik Chełmski”, t. III, 1997, s. 39-40.

¹¹ *Urządnicy województwa bełskiego i ziemi chełmskiej XIV-XVIII wieku*, Spisy, opr. H. Gmiterek, R. Szczygieł, pod red. A. Gąsiorowskiego, [dalej jako: U III/2], Kórnik 1992, s. 188.

¹² K. Niesiecki, *Herbarz polski*, wyd. J. N. Bobrowicz, t. IX, Lipsk 1842, s. 193.

¹³ В. М. Площанский, *Прошлое Холмской Руси по архивным документам XV-XVII в. и др. источникам. Духовенство*, т. I, Холмская епархия православной и б. Унятской церкви, Wilno 1899, s. 46-47.

¹⁴ Tamże; *Terrestria Chelmensia Inscriptiones* w Archiwum Państwowym w Lublinie, ks. 2, [dalej jako: TChI 2], k. 56-57.

¹⁵ В. М. Площанский, wstęp do AVAK XIX, s. XXXVII.

wójta wsi¹⁶. Olechno po raz ostatni został odnotowany w 1448 r., był wymieniony wówczas w składzie uczestników roczku chełmskiego¹⁷. Pozostawił po sobie dwóch męskich potomków Iwaszkę i Andruszkę Olechnowiczów.

W odniesieniu do pierwszego z nich zachowały się zaledwie strzępy informacji. Iwaszko był bodaj starszym z braci skoro źródła ujawniają go już w 1428 r. Wówczas to pleban chełmski, Wisław pozwał przed sąd Iwaszkę z Uhruska. Ten jednak nie stawił się ze względu na udział w wyprawie wojennej. Obiecał uczynić to bezpośrednio po jej zakończeniu¹⁸. Kolejna informacja pochodzi dopiero z 1448 r. i jest w zasadzie ostatnią znaną nam czynnością prawną dokonaną przez Iwaszkę Olechnowicza. Próbował on wówczas scedować i oddalić przed sądem wszystkie pozwy skierowane niegdyś wobec jego ojca przez władzę chełmskiego¹⁹. Stosunkowo skromna garść wiadomości o Iwaszku należy złożyć na karb luk w materiale źródłowym, który z kolei był wyjątkowo łaskawy wobec jego młodszego brata.

Andruszko Olechnowicz został wspomniany już w 1433 r.²⁰, choć tak naprawdę jako dziedzic Uhruska zdominował swoją osobą akta sądowe poczynawszy od lat czterdziestych do początku lat siedemdziesiątych XVI w. Już w 1440 r. mimo, że żyli jeszcze jego ojciec i brat, Andruszko był reprezentantem strony podczas rozgraniczenia wsi Sawina, własności Wisława, dziekana i plebana chełmskiego od wsi Pniówna i Krobonoszy, należących do Uhrowieckich. Dokument został wystawiony 3 października na granicy wspomnianych osad w obecności sześciu (wymienionych z imienia) przedstawicieli szlachty chełmskiej oraz dokonującego czynności prawnych podkomorzego chełmskiego, Kanimira z Kunratic. O ile w 1414 r. pertynencję Pniówna wytyczono zaczynając od rzeczki Subowicza, aż do łąki Lachowej i dąbrowy zwanej Krobonosza²¹, o tyle w 1440 r. uszczelniono jej przebieg sypiąc kopce i wbijając znaki metalowe w drzewa²². Zaczęto od granicy dziedzictwa zwanego Staw rozgraniczając wszystkie grunty zwane Nowopole, które po prawej ręce wyznaczono plebanowi. Następnie limitatorzy doszli do bagna Krobonoskiego i stąd w kierunku Stawu do dużego dębu, gdzie wycięto dwa znaki w kształcie krzyża i usypiano kopiec²³.

Systematycznie i regularnie od 1446 r. odnotowywano obecność Andruszki Olechnowicza, dziedzica Uhruska w chełmskich aktach sądowych. W pierwszej z zapisek zeznał, że jest zobligowany oddać 7 grzywien do rąk Jakuba Komorowskiego, cały dług zaś podlegał zapłacie w ciągu dwunastu tygodni²⁴. Na tym samym posiedzeniu sądu Zenko ze Stolna został skwitowany z roszczeń wysuwanych wobec

¹⁶ W. Czarnecki, *Dynamika procesów osadniczych w ziemi chełmskiej do końca XVI wieku*, „Rocznik Chełmski”, t. VII, 2001, Aneks, s. 87; TChI 2, k. 146, 1448 r.

¹⁷ TChI 2, k. 141.

¹⁸ AVAK XIX, nr 1.

¹⁹ TChI 2, k. 145v.

²⁰ В. М. Площанский, wstęp do AVAK XIX, s. XXXVIII.

²¹ ZDM VI, 1786.

²² ZDM II, 566.

²³ Tamże.

²⁴ TChI 2, k. 55v.

Uhrowieckiego²⁵. Jednak najważniejszą kwestią rozstrzygniętą sądownie w 1446 r. było potwierdzenie zrzeczenia się przez Andruszkę na rzecz Jerzego, władcy chełmskiego, dworzyszca zwanego Bytyń wraz jeziorem i barciami położonych nad rzeką Bugiem, które weszły w posiadanie Kościoła chełmskiego rytu wschodniego²⁶.

W następnym roku pozwał Uhrowieckiego Steczko z Chylina o należność w wysokości 10 grzywien²⁷. Nadal kontynuowany był spór z władzą chełmskim, w którego polubowne rozstrzygnięcie zaangażowali się m.in. Małocha, wojewoda chełmski oraz Stanisław, prepozyt chełmski²⁸. W 1448 r. Andruszko, dziedzic Uhruska sprzedał za 30 grzywien wójtostwo, czyli sołectwo w Pniównie Przeclawowi z Tomaszowic. W skład oddanych przyległości należnych wójtostwu wchodziły trzy łąny, dwie karczmy, młyn wraz z pracującymi chłopami oraz łąka i staw²⁹. Niemal równocześnie Andruszko zapisał i zastawił rzeczonemu Przeclawowi za kolejne 20 grzywien dwóch kmieci na dwóch łąnach z prawem do czynszu i posług we wsi Pniówno³⁰. Następnie w trakcie sesji sądowej Uhrowiecki zgłosił pretensje do Pawła z pobliskiego Kulczyna, który odprzysięgł mu dobra, mianowicie jeziora oraz oprostował przez woźnego nieuiszczony dług w wysokości 40 grzywien³¹. Wreszcie na zakończenie obfitującego w ważkie decyzje roczku sądowego z 1448 r. Andruszko zdecydował się na jeszcze jedno istotne posunięcie. Za pokaźną sumę 150 grzywien zastawił Piotrowi Wolczkowi z Kłodna, podkomorzemu lwowskiemu, swoją wieś Piszczę, którą Rokutowicz miał przejąć od świąt Bożego Narodzenia³². W 1449 r. Spytko ze Sromotki zażądał rękojmi 60 grzywien w sprawie między czcigodnym Wojciechem, plebanem chełmskim z jednej strony i Andruszkiem Uhrowieckim z drugiej³³.

Równie dużą, jeśli nie większą, aktywnością wykazywał się Andruszko w latach pięćdziesiątych XV w. W 1450 r. Michał z Hoszczy miał wyznaczony drugi termin sądowy przeciwko dziedzicowi Uhruska³⁴. Podobnie Jan, wójt z Lubomli, stał się jako powód w sądzie wyznaczając Andruszce trzeci termin rozprawy³⁵. Zjawił się równocześnie Zenko ze Stolna, który pozwał Andruszkę przed sąd królew-

²⁵ Tamże, k. 55v-56. Nieco dalej Zenko został odnotowany, chyba błędnie, jako piszący się z Uhruska, tamże, k. 59v.

²⁶ Tamże, k. 56-57.

²⁷ Tamże, k. 16, 1447 r.

²⁸ Tamże, k. 53-53v, 1447 r.

²⁹ Tamże, k. 141v-142, 1448 r.

³⁰ Tamże, k. 142v, 1448 r.

³¹ Tamże, k. 144, 1448 r.

³² Tamże, k. 146v, 1448 r.

³³ Tamże, k. 315.

³⁴ Tamże, k. 97v.

³⁵ Tamże, k. 97v, 1450 r.

ski³⁶. Z kolei Jaktor z Mogielnicy chciał doprowadzić do ugody w sprawie przysądzonej mu kary³⁷.

Nie zawsze Uhrowiecki występował w roli pozwanego. W 1453 r. był powodem przeciwko Michałowi Smokowi z sąsiedzkiego Siedliszcza nad Bugiem, od którego chciał uzyskać 10 grzywien za nieprawnie i wbrew jego woli skoszoną łąkę oraz kolejne 12 grzywien za wykopanie stawu na rzece Ilawa należącej do Łukówka i stanowiącej (jak wiemy z dokumentu z 1414 r.) granice włości uhruskiej³⁸. Z drugiej jednak strony był winien Pawłowi Smoczкови z Siedliszcza, wojskiemu chełmskiemu, 8 grzywien do św. Michała (29 IX) pod groźbą intromisji właśnie w Łukówku³⁹.

W 1453 r. Andruszko prowadził proces przeciwko Wołczkowi ze Świącicy wystosowując pozew⁴⁰. Dwa lata później doprowadził do ugody ze szlachetnym Liszką dotyczącej dziewięciu wołów. Miała ona obowiązywać od świąt Wielkanocnych⁴¹. W 1456 r. za zgodą króla Kazimierza Jagiellończyka wystawiono przywilej dla katedry prawosławnej pod wezwaniem św. Marii oraz władzy Jerzego przyznający daninę miodową ze wsi nadbużańskich. Spośród danników Andruszko miał uiszczać z Łukówka 12 urn miodu, następnie Piotr Śmietanka, miecznik chełmski, ze wsi Hoszcza 7 urn, wreszcie bracia rodzeni Michał, Paweł i Janusz Smokowie z Siedliszcza winni byli dostarczać 6 urn⁴². W testacji, na długiej liście świadków, wymieniono dostojników zarówno ziemi chełmskiej, jak i bełskiej⁴³. Kolejne zapiski sądowe z lat pięćdziesiątych pochodzą z 1457 r. Najpierw Janusz Smok zeznał, że zastawił Andruszce dwa dworzyszczu w Siedliszczu za 2 grzywny. W pierwszym egzystował Chodor Czarny w drugim Iwaniecz Pastuch, obaj zaś byli dannikami miodu⁴⁴. Tego roku Uhrowiecki poręczył 20 grzywien Panasowi z synem Pawłem. Gdyby ci się nie stawili w wyznaczonym terminie kwota podlegała zapłacie na rzecz grodu chełmskiego⁴⁵. Wreszcie w 1457 r. Paweł Smok uwolnił na rzecz Andruszki obszar nad Bugiem, albowiem wcześniej bracia Smokowie zastawili go za 3 grzywny⁴⁶.

Ostatnie dziesięciolecie życiowej aktywności dziedzica Uhruska przypada na lata sześćdziesiąte XV stulecia. Intensywna działalność gospodarza szlachty chełmskiej, maksymalne wykorzystanie areału posiadanych włości znajdowało ujście w częstych sporach granicznych. W 1460 r. Mieszko ze Stawu wystąpił wobec Andruszki o polubowną delimitację ich sąsiedzkiego dziedzictwa Stawu z jednej i

³⁶ Tamże, k. 99v, 1450 r.

³⁷ Tamże, k. 100-100v, 1450 r.

³⁸ Tamże, k. 280, 1453 r.

³⁹ Tamże, k. 96.

⁴⁰ Tamże, k. 35v.

⁴¹ Tamże, k. 321v, 1455 r.

⁴² AVAK XIX, nr 2; TChI 2, k. 353; MRPS III, supl. 160.

⁴³ Tamże.

⁴⁴ TChI 2, k. 370v.

⁴⁵ Tamże, k. 375v, 1457 r. Panas z Uhruska znany jest od 1448 r., tamże, k. 146.

⁴⁶ Tamże, k. 291v.

Pniówna z drugiej strony w pierwszym tygodniu po święcie św. Szymona⁴⁷. Zaczęto również wytyczać granice dóbr na obszarach poleskich, które zazwyczaj obfitowały w znaczną ilość niezagospodarowanych gruntów. Tym razem Jan i Stanisław Krupscy rozbudowujący swoją domenę nad Bugiem chcieli ściśle rozgraniczyć zakres wpływów terytorialnych z Uhrowieckimi, możliwymi sąsiadami gospodarzami w Sobiborze i Pulmie. Sprawa była ważka i pilna, skoro na jej rozstrzygnięcie ustalono wadium w wysokości aż stu grzywien⁴⁸. Wreszcie w 1467 r. Maciej Leszniowski odroczył termin delimitacji między powodem Andruszkiem, dziedzicem Pulma i Piszczy, przeciwko książętom Januszowi i Aleksandrowi z Pulmieca. Kolejna rozprawa miała odbyć się na polu między ich dobrami w ciągu dwóch tygodni od dokonanej wpisu do akt sądowych⁴⁹.

Nieco wcześniej bo już w 1464 r. Wojciech, wójt Pniówna, miał ustalony pierwszy termin rozprawy przeciw Andruszce, na wniosek Jana Grodzkiego z Rudy, Bogdana ze Szczeszczyna i kmiecia Nielepki z Dżanego⁵⁰. Cztery lata później to Andruszko wstawił się w sądzie przeciwko książętom Aleksandrowi i Januszowi z Kraśniczyna, którym termin rozprawy odroczył tym razem Marcin Ostrowski⁵¹. W 1469 r. ustalono rękomię wartości 30 grzywien w sprawie między Uhrowieckim i Pawłem Smoczkiem z Siedliszcza, wojskim chełmskim, dotyczącej działki z dworzyszczem. Wadium miało obowiązywać aż do pomyślnego rozstrzygnięcia sporu przez starostę chełmskiego⁵². Tego samego roku Andruszko zapłacił karę administracyjną wysokości 3 grzywien, na rzecz łowczego chełmskiego, Mikołaja Smoka⁵³. W ostatniej zapisce z 1469 r. Uhrowiecki odebrał przysięgę od *pracowitego* Iwana, kmiecia z Czulczyc, że nie otrzymał prawem martwej ręki po zmarłym Haniście z Łukówka wyprawy żony w postaci 10 grzywien⁵⁴.

Kolejny 1470 r. był ostatnim, w którym Andruszko Olechnowicz wystąpił osobiście przed sądem. Najpierw zeznał, że winien spłacić 18 grzywien Mikołajowi z Siedliszcza, łowczemu chełmskiemu, pod karą intromisji w dobra wsi Pniówek⁵⁵. Następnie pochłonęły go kwestie związane z mariażem córki Anny. Andruszko, swojemu zięciowi Senkowi z przemyskiego Bybła, zastawił za 120 grzywien swoją wieś Piszczę⁵⁶. Jeszcze tego samego roku Senko zabezpieczył oprawę swojej żonie na całej wsi Borzechowicze w ziemi przemyskiej i połowie wszystkich swoich dóbr⁵⁷. Wreszcie Anna, żona Senka z Bybła, córka Andruszki Uhrowieckiego zezna-

⁴⁷ Tamże, k. 386v.

⁴⁸ Tamże, k. 431v, 1463 r.

⁴⁹ Tamże, k. 473; Biblioteka PAN w Krakowie [dalej jako: BPAN Kraków] 8822/6, wypisy ks. Kozickiego, s. 5.

⁵⁰ Tamże, k. 480v.

⁵¹ Tamże, k. 480v, 1468 r.

⁵² Tamże, k. 95-95v.

⁵³ Tamże, k. 399, 1469 r.

⁵⁴ Tamże, k. 401, 1469 r.

⁵⁵ Tamże, k. 493v-494, 1470 r.

⁵⁶ Tamże, k. 501v-502, 1470 r.

⁵⁷ BPAN Kraków 8822/3 wypisy ks. Kozickiego, s. 9, 1470 r.

ła, że ojciec spłacił ją z przypadającej jej części dóbr ojczystych i macierzystych⁵⁸. Sam dziedzic Uhruska, w ostatniej tyczącej go bezpośrednio zapisce, przyznał się do ciążącego na nim zobowiązania zapłaty w wysokości 10 grzywien wobec Andrzeja zwanego Żak, mieszczanina z Sokala. Dług powinien być uregulowany do św. Jana (24 VI), jeśli nie wwiąże rzeczonoego Żaka w trzy dworzyszczka w Łukówku, na których gospodarowali Piotraw, Karp i Drobisz⁵⁹.

Dwa lata później, w 1472 r. przed sądem stanęła szlachetna Andruszkowa z Uhruska z synami Olechnem, Jaczkim (Jackiem?) i Michnem. Zostali oni zobligowani do zapłaty kary, tzw. niestannego, wynikłej z reperkusji dotyczącej poręczenia za ich człowieka Wołoszyna z Łukówka, który przez woźnego miał wyznaczony termin faktycznej egzekucji majątkowej na rzecz obowiązkowej kontrybucji królewskiej⁶⁰. W 1476 r. Gierasim (Harasim), władca chełmski, dziedzic Bytynia z kapitułą wystąpili przeciw Hance, tenentariuszce i jej synom dziedzicom Uhruska wyznaczając termin rozprawy⁶¹. Pozwy biskupa wobec Hanka w bliżej nie określonych sprawach powtarzały się permanentnie⁶². Również w 1476 r. Hanka, żona zmarłego Andruszki z Uhruska z synami Olechnem, Jaczkim i Michnem otrzymała od Zofii, żony Iwana z Oleska zapis 100 grzywien, który miał jej przypaść po śmierci Zofii prawem bliższości i martwej ręki⁶³. W zapisce z 1477 r. okazało się, że Hanka była siostrą księżnej Zofii, żony zmarłego Iwana Sanguszki z Oleska i Górek⁶⁴. Zofia została też spleciona z sumy 100 grzywien przez Mikołaja Czartoryskiego. Kwota przypadała jej z dóbr ojczystych i macierzystych⁶⁵. Wszystko więc wskazuje na to, że Hanka, wdowa po Andruszce Uhrowieckim, pochodziła z książęcego rodu litewskiego Czartoryskich.

Ona też przejęła na siebie ciężar sporu sądowego z Pawłem Jasiońskim, kasztelanem sandomierskim, starostą bełskim i chełmskim, tenentariuszem Stolna o wykoszenie łąki zwanej Książę Błoto, stanowiącej rzekomo pertynencję Stolna⁶⁶. W roku następnym matce towarzyszyli w sądzie synowie⁶⁷. W 1483 r. Hanka Uhrowiecka przedstawiła sądowi dokument donacyjny króla Władysława Jagiełły z 1414 r., w którym Książę Błoto stanowiło przynależność Uhruska i Łukówka. Paweł Jasioński utrzymywał, że należy do Stolna⁶⁸. Ostatecznie wyrokiem sądowym z 1483 r. Jasioński miał zapłacić karę 6 skojców za jezioro zwane Czarne przylegające do jego tenuty w Ostrowie⁶⁹.

⁵⁸ TChI 2, k. 502, 1470 r.

⁵⁹ Tamże, k. 505-505v, 1470 r.

⁶⁰ TChI 1a, k. 28.

⁶¹ AVAK XIX, nr 12.

⁶² Tamże, nr 15, 1476 r.; nr 21, 24, 26, 30, 1480 r.; nr 33, 36, 1481 r.; nr 39, 1482 r.

⁶³ BPAN Kraków 8822/3, wypisy ks. Kozickiego, s. 96.

⁶⁴ Tamże, s. 94-95.

⁶⁵ Tamże.

⁶⁶ *Terrestria Chelmensia Decreta* (dalej TChD), ks. sygn. z-25, k. 48, 1481 r.

⁶⁷ Tamże, k. 75, 1482 r.

⁶⁸ В. М. Площанский, wstęp do AVAK XIX, s. XXXVI.

⁶⁹ TChD z-25, k. 83v

Oprócz tego zatargu Hanka reprezentowała stronę swoich chłopów z Uhruska, którzy występowali przeciw Gierasimowi, władcy chełmskiemu⁷⁰. To właśnie chłop Onufry z biskupiego Bytynia pobił na drodze z Rudy do Uhruska *pracowitego* Romana, kmiecia Hanka, któremu zadał dziesięć ran krwawych i dziesięć sinych. Obdukcji dokonał woźny chełmski Jan Kiernoszek, biskup zaś uchylił się od wynagrodzenia szkód poniesionych przez Romana⁷¹. Mieszkańcy Uhruska nie pozostawali dłużni sąsiadom z Bytynia, skoro aż ośmiu chłopów (Małosz, Karpik, Iwan, Nocz, Byczek, Rozisz, Stepan, Wasyl) wystąpiło do sądu o odzyskanie swoich wołów, krów, owiec, baranów i świń zrabowanych im w wyniku najazdu gołoty uhruskiej⁷². Nieco wcześniej, bo w 1483 r. wyznaczeni arbitrzy ziemi chełmskiej doprowadzili do ugody między władzą prawosławnym Gierasimem z kapitułą i Hanką, tenentariuszką wraz z synami, dziedzicami Uhruska w sprawie dochodów z mostowego. Według postanowienia rozjemców jezioro zwane Morskowole miało należeć do Uhruska, natomiast jezioro zwane Stołpowym z innym jeziorem było przyległością Bytynia będącego w posiadaniu biskupa. Cło zwane mostowym miało być podzielone po połowie między obie wsie⁷³.

Od połowy lat osiemdziesiątych Hankę w sądzie zastępują synowie. Jeśli występowali wspólnie zawsze pisano ich w ustalonej kolejności poczynając od Olechna, następnie Jaczka, wreszcie Michna. Dlatego najprościej byłoby przyjąć ich starszeństwo według utartego schematu. Niestety, wiele przesłanek wskazuje, że tak nie było. Przypuszczalnie najstarszym był ostatni z nich, czyli Michno. Dwukrotnie w źródłach forma zapisu jego imienia została poddana latynizacji. Określano go Mikołajem z Uhruska⁷⁴. Jeśli tak, to najpewniej jest on tożsamy z Mikołajem z Uhruska, łowczym chełmskim, wymienionym (wprawdzie tylko raz) w składzie roczku chełmskiego z 1465 r.⁷⁵ Mógł ewentualnie pełnić tę funkcję urzędniczą do 22 kwietnia tego roku⁷⁶.

W 1476 r. bracia rodzeni Olechno, Jaczko i Mikołaj, dziedzice Pulma zdali niestanne księciu Aleksandrowi Hurce z Pulmiecza w pierwszym terminie⁷⁷. Być może bracia mieli wpływ na zmianę obsady wójtostwa w Uhrusku, skoro już dwa lata wcześniej wystąpił Marcin, niegdyś wójt Uhruska⁷⁸. W 1478 r. ów Marcin, zięć Jakuba z Romanowa, był dziedzicem Wiśniowa w powiecie krasnostawskim⁷⁹. Niestety nie znamy jego następcy w Uhrusku. Michno wprawdzie najwcześniej spośród braci został odnotowany w aktach, ale on też najszybciej znika z materiału źródłowego. Po raz ostatni stał się w sądzie w 1484 r., kiedy woźny chełmski z pełno-

⁷⁰ Tamże, k. 35, 1480 r.; AVAK XIX, nr 25.

⁷¹ AVAK XIX, nr 38; TChD z-25, k. 58-58v, 1481 r.

⁷² TChD z-25, k. 100-101v, 1484 r.

⁷³ AVAK XIX, nr 42.

⁷⁴ TChD z-25, k. 25, 1476 r.; AVAK XIX, nr 45, 1484 r.

⁷⁵ TChI 2, k. 459.

⁷⁶ U III / 2, s. 156.

⁷⁷ TChD z-25, k. 25.

⁷⁸ *Terrestia Crasnostawiensia Inscriptiones* [dalej jako: TCrI], ks. 2, k. 64v, 1476 r.

⁷⁹ Tamże, k. 126v, k. 135-135v, 1479 r.

mocnictwa sędziego zeznał, iż Michno z bratem rodzonym Jaczkim gwałtem odebrali stado bydła i zwierząt domowych ze wsi Bytyń, na co władcyka Gierasim złożył tzw. pamiętne, czyli trzesne⁸⁰. Tego samego roku tenutariusze z Krobonoszy dali świadectwo Mikołajowi i Jaczkowi Uhrowieckim, że Bogdan ze Szczembrzeszyna powinien zapłacić 10 grzywien poręki, którą uczynił za chłopą Leniecza z Bytynia, zobowiązując się do odzyskania czterdziestu czterech sztuk bydła i stu pięćdziesięciu owiec⁸¹. Być może jeszcze w 1484 r. Michno partycypował w jakimś bliżej nie określonym podziale dóbr rodowych⁸², ale już trzy lata później bracia dzielili ojcowiznę bez jego udziału.

W 1487 r. doszło między braćmi rodzonymi Olechnem i Jaczkim do podziału dóbr rodowych. Olechno przypadły w udziale wsie Pniówno, Krobonosza, Łukówek, Sobibór i Piszcz. Młodszy z rodzeństwa Jaczko dostał Uhrusk, Stary Uhrusk i Pulmo⁸³. Olechno (podobnie jak i jego brat) uchwytny jest w źródłach od 1472 r., wówczas jeszcze wspólnie z matką Hanką Andruszkową⁸⁴. Dwa lata później Olechno, dziedzic Pniówna, został pozwany w pierwszym terminie przez Jana ze Świtezi, dworzanina Wojciecha ze Świącicy⁸⁵ oraz władcykę Gierasima z Bytynia⁸⁶. To głównie Olechno w 1482 r. toczył spór z czcigodnym Stanisławem Żółkiewskim, pisarzem chełmskim, tenutariuszem Koziej Góry o wyrządzone mu szkody w Pniównie. Mianowicie nieposesjonaci, zwani gołotą z Koziej Góry z dwudziestoma pomocnikami podeptali zboże w Pniównie kmieciom Tomaszowi i Kononowi⁸⁷. Ale także chłopci z Koziej Góry oskarżyli Olechnę o wyrządzenie przez jego ludzi szkody, uprowadzenie owiec i skoszenie łąki⁸⁸. Pracowity Maciej, zwany *Mathą* żalił się, że uprowadzono mu wołu, zaś kmieć Dron o zajęcie gwałtem na pastwisku czternastu świń i krowy⁸⁹. W 1488 r. Mikołaj z Bledzewa wystąpił wobec Olechna o zasądzenie mu kary za nieobecność w sądzie⁹⁰.

Na początku 1490 r. wielmożna Katarzyna z Oleśnicy i Pulmiecza starała się wymóc na nim zwrot dwóch kmieci Stepana i Wydacza, którzy uciekli z dworzyszczą pulemieckiego do wsi Sobibór należącej do Olechny⁹¹. Sprawa zbiegłego Stepana, zwanego Kąkol, powróciła na wokandę sądową dwa lata później⁹². Nie był to przypadek odosobniony, ponieważ o chłopą imieniem Leniecz zgłaszał pretensje

⁸⁰ AVAK XIX, nr 43.

⁸¹ Tamże, nr 45.

⁸² BPAN Kraków 8823/3, wypisy ks. Kozickiego, s. 98. В. М. Площанский wysuwa przypuszczenie, że Michno otrzymał swoją część dóbr przed 1485 r., tenże, wstęp do AVAK XIX, s. XXXIX.

⁸³ В. М. Площанский, wstęp do AVAK XIX, s. XXXIX.

⁸⁴ TChI 1a, k. 28.

⁸⁵ TChD z-25, k. 6, 1476 r.

⁸⁶ Tamże, k. 10, 1476 r.

⁸⁷ TChI 2, k. 564v-566.

⁸⁸ Tamże, k. 566-567.

⁸⁹ Tamże, k. 568.

⁹⁰ TChD z-25, k. 126v-127.

⁹¹ TChI 2, k. 50-50v.

⁹² Tamże, k. 575v, 1492 r.

też Saczko, tenutariusz Haniska⁹³. Także Olechno pozwał Jana ze Słupczy, tenutariusza z Pniówna, za dziesięciu jego dworzan, którzy naszli dom mieszczanina chełmskiego Macieja Stypuły, zadając mu aż dziesięć ran krwawych i trzy sine⁹⁴.

Uhrowieckich nękali nie tylko władcy chełmscy, właściciele sąsiedniego Bytynia, ale pozwał go też biskup chełmski Kościoła łacińskiego. Był to Maciej ze Starej Łomży, dziedzic pogranicznego Sawina, przejętego z rąk plebanów chełmskich⁹⁵. W 1496 r. Olechno został pełnomocnikiem swoich kmieci: Jana, Jaszwilo, Szinka, Jana, Marusi, Chwedora, Iwana, Hrynia, Jakuba, Jana, Jakuba, Wasyla i Macieja z Łukówka, Woli Łukowskiej i Bukowej przeciwko przewielebnemu Maciejowi, biskupowi chełmskiemu. Ostatnia akcja prawna uczyniona przez Olechnę została dokonana w 1499 r. Wówczas to Uhrowiecki, dziedzic Pniówna i tenutariusz Krasnego zeznał, że ofiarował szlachetnemu Daszkowi, wieś tenutę swoją Krasne z wszystkimi przysługującymi prawami⁹⁶. Jak się okaże dziedzice Krasnego byli skoligaceni z Uhrowieckimi.

W 1502 r. Uliana, żona Jana Wereszczyńskiego, pozwała w pierwszym terminie Olenę *alias Olyuchna*, tenutariuszkę Pniówna i Piszczu, żonę zmarłego Olechna Uhrowieckiego⁹⁷. Jeszcze tego samego roku wystąpił z pretensjami wobec Oleny Jaczko Uhrowiecki, brat zmarłego. Zażądał zwrotu szpady wysadzanej perłami oraz pięciu wozów skrzyniowych, które stanowiły jego spadek po Olechnie prawem martwej ręki⁹⁸. Jaczko swoje roszczenia wycenił na 55 florenów węgierskich⁹⁹. W 1504 r. Olenę, żonę zmarłego Olechny, pozwał Paweł z Pomianowa, wójt dziedziczny Chełma, o zbiegłego chłopca wartości 10 grzywien oraz cały dług¹⁰⁰.

Z drugiej strony także Olena występowała z pretensjami. W 1512 r. pozwała przed sąd grodzki Jakuba i Pawła Magnuszewskich z Uchań za bezprawne łowienie niewodem w stawie należącym do jej dzierżawy w Piszczu¹⁰¹. Następnie w 1517 r. była powódką przeciwko Janowi Trojanowi, dziedzicowi z Krobonosy za skoszenie łąki przynależnej do Pniówna, zwanej Czarnelozy oraz za wypasanie bydła na łące zwanej popowską¹⁰². Olena zmarła przed 1519 r., skoro wtedy Kuryło i Senko Turowie, dziedzice Krasnego i tenutariusze Pniówna zeznali, że zastawili za 200 grzywien braciom Januszowi i Wojciechowi Święcickim ze Szczytyna i Czernca całą swoją dzierżawę w Pniównie, którą otrzymali w spadku po zmarłej Olenie, ich babce. Wieś stanowiła jej oprawę po śmierci Olechny Uhrowieckiego¹⁰³.

⁹³ Tamże, k. 572v, 1491 r.

⁹⁴ TChD z-25, k. 147-148v.

⁹⁵ Tamże, k. 160v, 1494 r.

⁹⁶ TChI 2, k. K. 596v.

⁹⁷ TChD z-25, k. 202v.

⁹⁸ Tamże, k. 209-210v, 1502 r.

⁹⁹ Tamże, k. 220v.

¹⁰⁰ Tamże, k. 218-219v.

¹⁰¹ *Castrensia Chelmensia Relationes* [dalej jako: CChR], ks. 1, k. 37.

¹⁰² TChI z-26, k. 197.

¹⁰³ Tamże, k. 342-342v, 1519 r.

Z trzech synów Hanki Jaczko pierwszy raz wystąpił samodzielnie w 1480 r., jako właściciel Pniówna przeciw Stanisławowi Kuropatwie, dziedzicowi Nowosielc¹⁰⁴. W następnym roku Kuropatwa zadał Jaczkowi trzy ciężkie rany, za co sąd wezwał go do zapłaty 30 grzywien¹⁰⁵.

Jaczko, podobnie jak wszyscy Uhrowieccy, był skonfliktowany z władzą chełmskim Gierasimem, właścicielem Bytynia. Chłopi z tej wsi pozwali go za najście na ich domostwa przez dziesięciu dworzan i uprowadzenie zwierząt domowych. Wśród poszkodowanych byli *pracowici* Tariton, Radiwan, Żuk, Kuźma, Siemion, Iwan, Jacz i Lien zwany Lieniecz¹⁰⁶. W 1488 r. władca chełmski miał zapłacić 20 grzywien kaucji poręczonej Jaczkowi w dwóch ratach po 10 grzywien pod groźbą wwiązania w połowę wsi Bytynia¹⁰⁷. Tego samego roku Uhrowiecki miał wyznaczony termin rozprawy przeciw Stankowi z Orchowa¹⁰⁸, jak się okazało celem wytyczenia granic między ich dobrami¹⁰⁹. W 1491 r. troskliwy Jakub ze Świeżego, mieszczanin Piotra Wołczka, pozwał go o rabunek na drodze królewskiej z Uhruska do Świeżego i przywłaszczenie szuby podbitej popielicami koloru brunatnego oprawnej srebrem¹¹⁰. Rok później znów wystąpiła przeciwko niemu liczna grupa chłopów z Bytynia, którym był winien pieniądze za ziarno siewne pszenicy¹¹¹.

W 1493 r. Jaczko pozwał Macieja, łańciskiego biskupa chełmskiego, by stawił się osobiście przed sądem królewskim Jana Olbrachta. Uhrowiecki domagał się wydania kobiety niewolnej zwanej Ulianą *alias* Skoczyczą, która uciekła z dworu jego w Uhrusku przywłaszczając sobie dwie szaty wierzchnie z aksamitu i trzy złote pierścienie. Wszystko zabrała ze sobą chroniąc się w mieście biskupim Sawinie. Dla tego Jaczko żądał jej wydania oraz zrabowanych rzeczy wartych 30 grzywien¹¹².

Równie aktywny był Uhrowiecki w pierwszym dziesięcioleciu XVI w. – ostatniej dekadzie swego życia. W 1504 r. wezwał sędownie Jakuba, Pawła i Krystyna Magnuszewskich z Uchań i Siedliszcza, spadkobierców Pawła Jasińskiego. Jaczko chciał odzyskać połowę wsi Ostrów zastawionej niegdyś przez wuja pod wadium 200 grzywien¹¹³.

Wiemy też o staraniach i zabiegach matrymonialnych Uhrowieckiego. W 1506 r. Jaczko, dziedzic Uhruska i Szczytyna, otrzymał od swej żony Chwiedki, córki Senka Denikiewicza, 40 grzywien posagu i wianował ją (co odbiegało od powszechnie przyjętych standardów) zaledwie 30 grzywnami, całą zaś sumę 70 grzy-

¹⁰⁴ В. М. Площанский, wstęp do AVAK XIX, s. XXXVIII.

¹⁰⁵ Tamże, 1481 r.

¹⁰⁶ TChD z-25, k. 101v-102v.

¹⁰⁷ AVAK XIX, nr 49.

¹⁰⁸ TChD z-25, k. 121, 1488 r.

¹⁰⁹ Tamże, k. 122-122v. Zob. też tamże, k. 159, 1493 r.

¹¹⁰ Tamże, k. 129.

¹¹¹ TChI 2, k. 575-575v, 1492 r.

¹¹² AVAK XIX, nr 51, 1493 r.

¹¹³ TChD z-25, k. 255-256.

wien opisał na połowie Uhruska i Szczytyna¹¹⁴. Według V. M. Płościanskiego Jaczko był żonaty z Chwiedką już od 1490 r.¹¹⁵

Okolo 1510 r. Iwaszko Sosnowski, niegdyś elekt władz chełmskiego zeznał, że Jaczko spłacił go z 30 florenów, poręczonych mu przez Filareta, obecnego władcy¹¹⁶. Także w 1510 r. na prośbę władcy chełmskiego Filareta i Jaczka Uhrowieckiego wystawiono nowy dokument dotyczący cla pobieranego w dobrach Uhrusk, Bytyń i Książę Błoto. Ustalono nowe stawki celne, które od wozu przewożącego sto tołp soli wynosiły trzeciaka, od wozu z pięćdziesięcioma tołpami soli podobnie potrójnego denara, natomiast od wozu kupieckiego obciążonego ładunkiem pobierano jednego grosza¹¹⁷. Zabiegi wokół przywileju stanowiły jedną z ostatnich czynności prawnych dokonanych przez Uhrowieckiego. Jaczko miał jeszcze przed śmiercią przekazać wszelkie dokumenty rodzinne w ręce nieznanego z imienia przyjaciela i jednocześnie sługi biskupa Filareta, celem ich należytej ochrony¹¹⁸.

Uhrowiecki musiał umrzeć przed 1512 r., gdyż wtedy w sądzie stała wdowa po nim – Chwiedka. W tym roku bowiem woźny chełmski Iwyk zeznał, że wystąpił w sprawie o wyrównanie strat poniesionych przez Mikołaja Śmietankę, tenentariusza dóbr królewskich w Hodczy i Petryłowie, wynikłych z zagarnięcia przemocą stada zwierząt z rzeczonych dóbr królewskich. Dopuściła się tej grabieży Chwiedka, tenentariuszka swojej oprawy w Uhrusku i Łukówku¹¹⁹. To właśnie u niej woźny zobaczył i zatrzymał sześć wołów należących wcześniej do Mikołaja z całego ukradzionego stada zwierząt liczącego siedemdziesiąt wołów, czterdzieści krów oraz pięćdziesiąt owiec z kozami. Do tego czasu udało się odzyskać zaledwie osiem sztuk bydła, dwa woły i trzy owce¹²⁰.

Chwiedka, wdowa po Jaczku, jeszcze przed 1516 r. wyszła ponownie za mąż. W 1516 r. Jan Rudgierz, tenentariusz z Przewała i Ochodników zeznał, że Chwiedce Uhrowieckiej, żonie Dymitra z Podhorodna jest winien 140 grzywien poręczonych mu przez Jana Tęczyńskiego, wojewodę ruskiego i podkomorzego chełmskiego z Kryłowa. Gdyby nie wywiązał się ze swego zobowiązania miał dać Chwiedce intromisję w swoją część dóbr znajdujących się we wsiach Przewała i Ochodniki¹²¹.

Jaczko Uhrowiecki pozostawił kilku męskich potomków. W 1512 r. kanonik i prepozyt w Tarnowie Mikołaj Zamojski został opiekunem jego niepełnoletnich synów: Mikołaja, Lwa i Jana, spadkobierców Uhruska, Pulma i Piszczy¹²². Wszyscy trzej bracia rodzeni wystąpili przeciw Pawłowi Magnuszewskiemu, wyznaczając ostateczny termin rozprawy¹²³. W odniesieniu do Mikołaja i Lwa akta sądowe prak-

¹¹⁴ В. М. Площанский, wstęp do AVAK XIX, s. XXXIX.

¹¹⁵ Tamże.

¹¹⁶ AVAK XIX, nr 57.

¹¹⁷ MRPS IV, 9658.

¹¹⁸ В. М. Площанский, wstęp do AVAK XIX, s. XXXIX – XL.

¹¹⁹ CChR I, k. 34, 1512 r.

¹²⁰ Tamże.

¹²¹ TChI z-26, k. 157-157v.

¹²² В. М. Площанский, wstęp do AVAK XIX s. XL.

¹²³ TChI z-26, s. 227v.

tycznie przemilczają ich obecność. Okazuje się jednak, że owa trójka rodzeństwa nie była jedynym potomstwem Jaczka Uhrowieckiego. W 1519 r. odnotowano Stanisława i Jana, braci rodzonych, dziedziców Uhruska¹²⁴. Wspólnie wystąpili też na dokumencie królewskim z 1522 r.¹²⁵ Dowodnie więc Stanisława należy zaliczyć do grona męskich potomków Jaczka Uhrowieckiego, który posiadał też córkę. W 1528 r. Anna, żona Feliksa Zamojskiego, wojskiego bełskiego i sędziego chełmskiego, córka zmarłego Jaczka oraz siostra Stanisława z Uhruska zeznała, że Feliks spłacił ją z 40 florenów zapisanych na Żdanowie¹²⁶. Następnie Zamojski potwierdził, że za Annę otrzymał 1100 florenów posagu, do których dodał adekwatną sumę wiana, następnie całą kwotę 2200 florenów zabezpieczył na połowie swoich dóbr¹²⁷.

Spośród czterech synów Jaczka niewątpliwie najstarszym z nich był Stanisław. On też z żoną pojawia się w źródłach najwcześniej. Już w 1510 r. Anna z Sosnowicy i Woli Orzechów, żona Stanisława, dziedzica Uhruska, pozwała Denisa z Sosnowicy i Woli Orzechów w sprawie podziału dóbr w tych wsiach po śmierci Isaczka jej ojca i matki Marusi¹²⁸. W 1522 r. Stanisław i Jan Uhrowieccy wystąpili jako służkowie Jana Zamojskiego, prepozyta chełmskiego, tarnowskiego i wojnickiego, kanonika krakowskiego i sekretarza królewskiego. Wraz z nim przebywali na dworze królewskim od momentu wysłania ich na wyprawę wojenną¹²⁹. Bracia wspólnie też pozwali czcigodnego Jakuba Magnuszewskiego, prepozyta chełmskiego i dziedzica Uchań, o bezprawne wycięcie drzew w należącym do nich lesie, stanowiącym pertynencję Piszczu¹³⁰.

Stanisław również kontynuował spór z władzką chełmskim Filaretem, dziedzicem Pokrowy. Wystąpił wobec niego z pretensjami za bezprawne wybudowanie ośmiu chłopskich domów na gruncie należącym do Uhruska¹³¹. Filaret rozstrzygnięcie sporu chciał skierować do sądu królewskiego¹³². W 1532 r. biskup oskarżył przed królem Stanisława i Jana Uhrowieckich o narażenie jego życia. Król chcąc ochronić władzkę i ukarać samowolę Uhrowieckich nałożył na dwie strony poręczenie 1000 grzywien, połowę opłacił król, drugą część skłócone strony¹³³. Dla ostatecznego przecięcia permanentnych zatargów król Zygmunt na prośbę Filareta wystawił dokument w 1532 r., mocą którego dokonał zamiany dóbr włączając Bytyń do domeny monarszej, w zamian odstępując Cieszyn, jako bliższy kluczowi majątkowemu władcy¹³⁴. W 1533 r. przeprowadzono wnikliwą delimitację Bytynia przed ostateczną

¹²⁴ Tamże, k. 265.

¹²⁵ MRPS IV, 13315.

¹²⁶ TCrI 3, k. 506v.

¹²⁷ Tamże, k. 507, 1528 r.

¹²⁸ TChD z-25, k. 260v-261.

¹²⁹ MRPS IV, 13315.

¹³⁰ TChD z-27, k. 518.

¹³¹ AVAK XIX, nr 83, 88; TChD z-27, k. 420.

¹³² AVAK XIX, nr 89, 92-94.

¹³³ Tamże, nr 95.

¹³⁴ Archiwum Archidiecezjalne w Lublinie [dalej jako: AAL], perg. 39.

komutacją wsi¹³⁵. W następnym roku Stanisław ze swoim poddanym Wasylem Jol-tuchowiczem, popem z Pulma i kmieciem Borysem Wakuliczem pozwali Hieronima Krupskiego w sporze o barcie miodne w Sobiborze oraz uwolnienie pszczół¹³⁶.

Znamy w miarę dokładną datę śmierci Stanisława, która nastąpiła przed 22 II 1544 r. Tego dnia bowiem król Zygmunt wyznaczył Stanisława Zamojskiego na urząd łowczego ziemi chełmskiej po zmarłym Stanisławie Uhrowieckim¹³⁷. Również z 1544 r. pochodzą informacje pozwalające stwierdzić fakt zawarcia drugiego związku małżeńskiego przez Stanisława. Wówczas to stanęli w sądzie celem doprowadzenia do ugody z jednej strony Jan Uhrowiecki z bratankiem Mikołajem oraz Mikołaj Sienicki z Siennicy Różanej z siostrą rodzoną Katarzyną, wdową po zmarłym Stanisławie, tenutariuszce oprawy w Pulmie, Piszczycy i Uhrusku przeciwko Uchańskim, dziedzicom Pulmicza z drugiej strony¹³⁸. Wspomniany wyżej Mikołaj nie był jedynym synem Stanisława. Posiadał jeszcze Waclawa (męża Barbary Osso-lińskiej) i Marcina, którego żoną była Anna, córka Mikołaja Reja¹³⁹.

Młodszym bratem Stanisława był Jan Uhrowiecki. Oba imiona zaczerpnięte z kalendarza chrześcijańskiego mogą być świadectwem daleko posuniętej latynizacji rodu bojarskiego. W 1519 r. Jan Uhrowiecki, tenutariusz Ostrowa zeznał, że Jakub i Paweł Magnuszewscy wywiązali się ze wszystkich swoich zobowiązań ciężących na wsiach Siedliszcze i Ostrowie¹⁴⁰. Rok później Uhrowiecki zawarł związek małżeński. W 1519 r. Jan, dziedzic Uhruska, Pniówna, Łukówka, Bukowej, Sobiboru i Piszczycy, podstoli chełmski, otrzymał za Annę, swoją żonę a córkę Feliksa Zamojskiego, 200 florenów posagu¹⁴¹. Możemy się tylko domyślać ze względu na uszkodzony tekst, że zrewanżował się podobną sumą wiana, którą zabezpieczył na połowie swoich dóbr. Jak widać już w 1519 r. pełnił urząd podstolego¹⁴², który piastował także w latach trzydziestych¹⁴³ oraz później. Jan, podobnie jak jego starszy brat Stanisław, był uwikłany w spór z Filaretem, włądyką chełmskim¹⁴⁴. W 1532 r. oskarżył biskupa o zagarnięcie przemocą dóbr rzeczowych należących do Jaczka Uhrowieckiego wartości 600 grzywien oraz za wszystkie straty¹⁴⁵. Rok później Skinder Drwinski, dziedzic Świerszczowa, zastawił Janowi za 5 kop groszy praskich dwóch kmieci: rybaka Kurczka i Łuczka zwanego Damik¹⁴⁶. Kolejny rok 1533 przyniósł ustalenie terminu ugody pomiędzy Piotrem Śmietanką z Petryłowa oraz Janem Uhrowieckim

¹³⁵ AVAK XIX, nr 101, 103.

¹³⁶ Tamże, nr 107, 1534 r.

¹³⁷ Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu [dalej jako: BO], perg. 659.

¹³⁸ TChD z-8, k. 401v.

¹³⁹ В. М. Площанский, wstęp do AVAK XIX, s. XL.

¹⁴⁰ *Castrensia Chelmensia Inscriptiones* [dalej jako: CChI], ks. sygn. z-4, k. 20-20v.

¹⁴¹ TChI z-26, k. 264v.

¹⁴² U III/2, s.179.

¹⁴³ TChD z-27, k. 517, 1531 r.; CChI 2, k. 345v-346v, 1532 r.

¹⁴⁴ TChD z-27, k. 517.

¹⁴⁵ AVAK XIX, nr 97.

¹⁴⁶ CChI 2, k. 345v-346v, 1532 r.

z Pniówna, podstolim chełmskim¹⁴⁷. Także tego roku Jan zeznał, że otrzymał od kanoników kościoła katedralnego w Chełmie 75 florenów litewskich, które zabezpieczył i zapisał na dobrach swojej wsi Pniówno¹⁴⁸.

Ważne decyzje dotyczące stanu posiadania Uhrowieckich w ziemi chełmskiej zapadły w 1543 r. Mianowicie Zygmunt I potwierdził cesję dóbr uczynioną przez Hieronima, pana na Czuczycach, Ostrowie i Siedliszczach, który oddalił swych krewnych od spadku i zapisał zamek i wieś Czuczycze z wsiami należącymi do tego majątku królowi Zygmuntowi Augustowi, następnie Stanisławowi Tęczyńskiemu przekazał wieś Ostrów, natomiast Janowi Uhrowieckiemu wieś Siedliszcze w ziemi chełmskiej¹⁴⁹. W 1544 r. to zapewne Jan był inspiratorem pozwu skierowanego wraz z Sienickim, bratankiem i szwagierką, wdową po Stanisławie, przeciw Magnuszewskim, dziedzicom Uchań¹⁵⁰.

Działalność gospodarcza Uhrowieckich biegła równoległe z rytmem przemian dokonujących się na terenie całej Rusi Czerwonej, poddanej forsownej modernizacji. Wstępując na arenę dziejową rodzina posługiwała się predykatem *nobilis*, pod koniec XV w. tytułowani byli już *generosis*. O randze ich prestiżu i znaczeniu świadczy chociażby posag wyplacony Annie Uhrowieckiej, żonie Feliksa Zamojskiego w wysokości niebagatelnej wówczas sumy 1100 florenów.

Punktem wyjściowym i podstawą ich ekspansji gospodarczej był klucz majątkowy nadany w 1414 r. przez Władysława Jagiełłę, obejmujący sześć wsi i dworzyszczce Bytyń, zresztą szybko wyzbyte na rzecz Cerkwi. Darowizna była kością niezgody definitywnie rozstrzygniętą dopiero w 1532 r.

Przez blisko sto czterdzieści lat włość uhruska została znacząco rozbudowana. Dobitnym tego dowodem są sukcesywnie pojawiające się nowe osady, efekt strukturalnych przemian chełmskiej tkanki osadniczej. Obok gniazda rodowego pojawił się Nowouhrusk oraz Wola Uhruska¹⁵¹. Kolejna z Wól była emanacją Łukówka, wreszcie swoich Lgot doczekały się też Pniówno i Pulmo, zaś do zupełnie nowych przedsięwzięć osadniczych należy zaliczyć wieś Bukową¹⁵². W 1502 r. król Aleksander zezwolił Maciejowi, biskupowi chełmskiemu Kościoła łacińskiego, na wykupienie z rąk Uhrowieckich Bukowej i Krobonoszy, które miał dzierżyć wraz ze swymi następcami prawem dziedzicznym¹⁵³. Bardziej trwały charakter miała dokonana na rzecz Uhrowieckich w 1543 r. darowizna wsi Siedliszcze¹⁵⁴.

¹⁴⁷ Księga bez sygn. z lat 1534-1549, k. 246-247.

¹⁴⁸ TChI 2, k. 418v-419v, 1533 r.

¹⁴⁹ *Описание книг и актов Литовской Метрики*, oprac. S. L. Ptaszycy, Sankt Petersburg 1887, nr 203; *Materiały archiwalne wyjęte głównie z Metryki Litewskiej od 1348 do 1607 roku*, wyd. A. Prochaska, Lwów 1890, nr 266.

¹⁵⁰ TChD z-8, k. 401v.

¹⁵¹ W. Czarnecki, *Rozwój sieci osadniczej ziemi chełmskiej w latach 1451-1510*, „Rocznik Chełmski”, t. V, 1999, s. 35.

¹⁵² Tamże.

¹⁵³ AAL, perg. 19; BPAN Kraków 2373/4, teki ks. Wadowskiego, s. 851-852.

¹⁵⁴ MRPS V, 9689, 1566 r.

Резюме

Угровецкие, знаменующиеся гербом Сухокомнаты, в холмской земле до половины 16 века.

К значительным боярским родам в холмской земле, кроме Горайских, Гурковичей, Волчков, Крупских несомненно принадлежали также Угровецкие, которым удалось создать обширное поместье над Бугом. Оно было расположено в непосредственном соседстве с имением холмского православного епископства. Этим особенным соседством, а также взаимными, не всегда благополучными отношениями с владыками следует объяснить существующий интерес к этому роду. Хозяйственная деятельность Угровецких протекала параллельно с ритмом перемен, происходящих на территории всей Красной Руси, подвергнутой интенсивной модернизации. Исходным пунктом и основой их хозяйственной экспансии был имущественный ключ, пожалованный в 1414 г. Владиславом Ягайлом. Однако после, в течение без малого ста сорока лет, угруское владение значительно разрослось. Убедительным доводом этого факта являются возникающие последовательно новые поселения – эффект структуральных перемен в холмской поселенческой ткани.

Summary

Uhrowiecki family of suchekomnaty arms to half 16th century.

Significant family in chełmland next to Gorajskich, Hurkowiczów, Wołczków, Krupskich doubtless was also Uhrowieccy, that succeed create extensive estate in the Bug, which was next door to estate bishop Orthodox. This special neighborhood end reciprocal not always agreement relationship with bishop, one should assign current interest in the family. Economic activity Uchrowieckivh was parallel with rhythm change accomplished on all the Red Russia, surrender impose modernization. Basic them economy expansions was estate gave by Władysław Jagiełło in 1414. After in the course of one hundred forty years become build-up. Empathic prove are successive appear new village, effect structural change

